

ЛІКАРСЬКА КОМІСІЯ НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМЕНІ ШЕВЧЕНКА (1898–2023) КРІЗЬ ПРИЗМУ БІОГРАФІСТИКИ

Надрага Марта Степанівна

директорка

Наукової бібліотеки Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького,
кандидатка історичних наук, старша дослідниця,
заслужена працівниця культури України,
м. Львів

ORCID <https://orcid.org/0000-0003-2247-6061>

Анотація. До ювілейних дат – 150-річчя від початку діяльності Наукового товариства ім. Шевченка – першої української Національної академії наук, заснованої у Львові у 1873 р. та 125-річчя Лікарської комісії НТШ – першої наукової організації лікарів-українців, яка стала символом наукового медичного життя України. Лікарська комісія започаткувала формування української медичної термінології та впродовж століття декларувала і зберігала передові фахові та національно-патріотичні позиції, була осередком однодумців, які, незважаючи на різні соціально-політичні та економічні обставини, мали своєю метою творити, поширювати та інтегрувати здобутки українських вчених у медицині та природничих науках у світову науку.

Ключові слова: Наукове товариство ім. Шевченка, Лікарська комісія, дійсні члени, «Лікарський збірник», лікарі-українці, діаспора, іноземні науковці, біографістика.

THE MEDICAL COMMISSION OF THE SHAVCHENKO SCIENTIFIC SOCIETY (1898–2023) THROUGH THE PRISM OF BIOGRAPHY

Nadraga M. S.

Director of The Scientific Library Danylo Halytsky Lviv National Medical University, Candidate of Historical Sciences,
Senior Researcher, Honored Worker of Culture of Ukraine, Lviv

ORCID <https://orcid.org/0000-0003-2247-6061>

Abstract. The jubilee dates include the 150th anniversary of the Shevchenko Scientific Society, the first Ukrainian National Academy of Sciences, founded in Lviv in 1873, and the 125th anniversary of the Medical Commission of the National Academy of Sciences, the first scientific organization of Ukrainian doctors that became a symbol of scientific medical life in Ukraine. The Medical Commission initiated the formation of Ukrainian medical terminology and for a century declared and maintained advanced professional and national-patriotic positions, was a center of like-minded people who, despite various socio-political and economic circumstances, aimed to create, disseminate and integrate the achievements of Ukrainian scientists in medicine and natural sciences into world science.

Keywords: Shevchenko Scientific Society, Medical Commission, full members, «Medical Digest», Ukrainians doctors, diaspora, foreign scientists, biography.

У 2023 році було відзначено подвійну ювілейну дату – 150 років від початку діяльності Наукового товариства ім. Шевченка – першої української Національної академії наук, заснованої у Львові у 1873 р. та 125 років Лікарської комісії НТШ – першої наукової організації лікарів-українців, яка стала символом наукового медичного життя України.

Лікарська комісія започаткувала формування української медичної термінології та впродовж століття декларувала і зберігала передові фахові та національно-патріотичні позиції, була осередком однодумців, які, незважаючи на різні соціально-політичні та економічні обставини, мали своєю метою творити, поширювати та інтегрувати здобутки українських вчених у медицині та природничих науках у світову науку.

7 лютого 1898 р. д-р Євген Озаркевич запропонував на засіданні Математично-природописно-лікарської секції створити окрему Лікарську комісію, а також видавати в рамках «Збірника Математично-природописно-лікарської секції» окремий «Лікарський збірник». Керівництво секції підтримало цю пропозицію та обрало редактором д-ра Євгена Озаркевича, який провадив основну діяльність та намагався залучити до участі у виданні якнайбільше українських лікарів з Європи та „Великої України“.

«Лікарський збірник» – це перше науково-медичне видання українською мовою на території України. Його мета – надати можливість лікарям-українцям займатись науковою діяльністю. «Лікарський збірник» планувався як кварталник і виходив до 1902 р., як самостійне видання був відновлений у 1991 р.

До редакційної колегії увійшли професори Львівського медичного інституту і члени НТШ: Ярослав Ганіткевич (голова), Михайло Дубовий, Михайло Подільчак та Анна Рудницька (секретар).

Перший том відновленого «Лікарського збірника» був присвячений 130-й річниці від дня народження д-ра Євгена Озаркевича. Згодом з'явилися випуски на пошану однієї особистості: Роману Осінчуку (1996), Мар'яну Панчишину (2000), Василю Плющу (2002), Павлу Пундію (2003), Ірині Даценко (2005).

З 2010 р. «Лікарський збірник» друкується як самостійне видання, але у складі збірника «Праці Наукового товариства ім. Шевченка». З 2018 р. «Лікарський збірник» набув статусу журналу і почав виходити під назвою «Праці Наукового товариства ім. Шевченка. Медичні науки». Видання індексується в міжнародних базах Scopus Elsevier, Index Copernicus, Google Scholar та водночас зберігає тяглість історичних традицій – на титульній сторінці можемо прочитати – «Заснований Євгеном Озаркевичем у 1898 році». Тому ці видання особливо вартісні та цінні у книжкових та журнальних фондах нашої Бібліотеки. Вони користуються великим читацьким попитом серед науковців та дослідників історії медицини.

Упродовж своєї багаторічної діяльності Наукова бібліотека Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького активно співпрацювала з Лікарською комісією, досліджувала хроніку її становлення та історичні напрями діяльності, біографії дійсних членів НТШ, їх наукову, професійну, громадсько-фахову діяльність, накопичувала та зберігала у книжкових та періодичних фондах наукову спадщину Лікарської комісії та її членів, та продовжує і надалі втілювати у життя нові спільні проекти, надає професійні консультації та інформаційно-бібліографічну підтримку молодим науковцям, сприяє у проведенні освітньо-культурних заходів Лікарської комісії та її членів.

Одним із найважливіших напрямів у науковій діяльності Бібліотеки та її співпраці з Лікарською комісією є історичні дослідження у галузі біографістики. Саме біографістика як галузь історичної науки, вважається релевантним інструментом для глибокого історіографічного, джерелознавчого аналізу історичних постатей.

На початку 2023 р. Наукова бібліотека Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького розпочала роботу над проєктом «Лікарська комісія Наукового товариства ім. Шевченка (1898–2023): матеріали до біографічного словника дійсних членів».

Для найповнішого висвітлення діяльності Лікарської комісії НТШ та систематизації зібраної біобібліографічної інформації автори-упорядники структурували видання за такими розділами: Хроніка Лікарської комісії НТШ (українською та англійською мовами); Дійсні члени НТШ (1899–1940 рр.); Дійсні члени-іноземці НТШ (1914–1924 рр.); Дійсні члени НТШ періоду Другої світової війни; Дійсні члени НТШ в українській діаспорі; Дійсні члени НТШ (1992–2023 рр.); Лікарська комісія НТШ. Бібліографія; Додатки.

На основі аналізу довідково-бібліографічних джерел біографіями лікарів-дійсних членів НТШ подано в такому порядку: дата обрання дійсним членом НТШ; дата і місце народження; освіта і професійна діяльність; наукова діяльність; наукові звання; громадсько-фахова діяльність; нагороди; основні наукові праці; література. Біографіями наповнювалися інформацією відповідно до досліджених на час написання книги матеріалів.

Авторам-упорядникам видання вдалося віднайти імена багатьох лікарів-іноземців та представників української діаспори у різних країнах світу, які були дійсними членами НТШ.

У цьому проєкті використано літературу, джерела та фотоматеріали з фондів Наукової бібліотеки Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького, Львівської національної наукової бібліотеки імені В. Стефаника, Наукової бібліотеки Львівського національного університету імені Івана Франка, бібліотеки Гердер-інституту (м. Марбург, ФРН), Центрального державного історичного архіву України у Львові та Архіву Наукового товариства ім. Шевченка.

Було проаналізовано оцифровані випуски «Збірника Математично-природничо-лікарської секції та хронік Математично-природничо-лікарської секції Наукового товариства ім. Шевченка» (Sitzungsberichte der Mathematisch-Naturwissenschaftlich-Ärztlichen Sektion за 1897–1938 рр.), а також «Лікарський збірник» за 1898–1901 рр., «Лікарський вісник» за 1954–2006 рр. (видавався в Америці). З фондів Наукової бібліотеки Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького опрацьовано: «Праці наукового товариства ім. Шевченка. Лікарський збірник. Медицина і біологія. Нова серія» за 2003–2015 рр., «Праці наукового товариства ім. Шевченка. Медичні науки» від 2015 р. дотепер; фонд НТШ та особові справи дійсних членів 1898–1942 рр. у ЦДІАУ у м. Львові; Архів НТШ: документи та особові справи дійсних членів НТШ (від 1992 р. дотепер); літературу та некрологи дійсних членів-іноземців у бібліотеці Гердер-інституту (м. Марбург); фотоматеріали відділу мистецтв ЛННБ імені В. Стефаника.

Упродовж 125-річної наукової діяльності Лікарської комісії дійсними членами Наукового товариства ім. Шевченка були відомі українські науковці й медики. Але не менш вагомий внесок у розвиток і діяльність Лікарської комісії зробили й науковці-іноземці, обрані дійсними членами НТШ. Серед них представники різних країн: Франції, Австрії, Хорватії, Болгарії, Чехії, які спеціалізувалися з різних галузей медицини й природничих наук.

Так, 18.03.1914 р. дійсними членами Наукового товариства ім. Шевченка було обрано двох французьких науковців антропологів, анатомів, ембріологів: Антоні Рауля (Antony Raoul, 1874–1941) (Паризька антропологічна школа) та професора Манувріє Леонса П'єра (Manouvrier Leonce Piere, 1850–1927) (Парижський університет).

Про Українсько-чеські наукові зв'язки свідчить обрання дійсними членами НТШ у 1914 р. професора фармакології й

фармакогнозії Карела Ходунського (Ходонський, Ходоунський, Karel Chodounský, 1843–1931), а у 1924 р. – професора антропології і демографії Інджиха Матейка (Індржих Матієжка, Jindřich Matiegka, Matějka, 1862–1941).

29.12.1923 р. дійсним членом НТШ обрано професора хімії Грацького університету Фріца Прегля (Pregl Fritz, 1869–1930), а 22.10.1924 р. – професора Софіївського університету, гігієніста Стефана Ватєва (Ветъов Стефан, 1866–1946).

Обрання цих іноземних науковців дійсними членами Наукового товариства ім. Шевченка свідчить про визнання, повагу і співпрацю українських учених-медиків з закордонними вченими та обмін досвідом.

Під час дослідницької роботи також знайдено документальне підтвердження того, що під час німецької окупації Львова, коли Наукове товариство ім. Шевченка було заборонено, дійсними членами НТШ 13 травня 1942 р. обрано 10 лікарів: Гординського Богдана-Зенова (1911–1995), Горницького Павла (1907–1992), Гжицького Степана (1900–1976), Коржинського Степана (1906–1997), Лукіяновича Нарциза (1907–1985), Осінчука Романа (1902–1991), Парфанович-Волчук Софію (1898–1968), Подолинського Олександра (1899–1943), Собчука Богдана (1909–1974), Тершаковця Юрія (1914–1987).

Авторами-упорядниками також встановлені імена багатьох представників української діаспори у різних країнах світу, які були дійсними членами Наукового товариства ім. Шевченка, а саме: Міщенко Михайло (1896–1974), Дмоховський Леонтій-Людомир (1909–1981), Плющ Василь (1903–1976), Грецишин Мирослав (1927–1999), Роздільський Богдан (1916–?), Пундій Павло (1922–2015), Горникевич Олег

(1926–1920), Барвінський Ярослав (1926–2016), Гайдукевич Богдан (1934 р. н.), Мостович Леонід (1919–2012), Джуль Павло (1921–2015), Дика Дарія (1947 р. н.). Однак детальне вивчення біографій науковців української діаспори потребує глибокого дослідження та доопрацювання як архівних джерел, так і літератури та буде темою подальших наукових пошуків.

З 1992 р. дійсними членами НТШ стали 23 науковці та рекомендовано до членства американського професора Василя Лончину (м. Чикаго).

Укладена бібліографія про діяльність Лікарської комісії НТШ налічує 88 джерел. У додатках опубліковані фотоматеріали з фондів Інституту досліджень бібліотечних мистецьких ресурсів Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника.

Наукове товариство ім. Шевченка пройшло довгий та складний шлях і зробило неоціненний внесок у розвиток української науки та культури, тому наше видання стало своєрідним портретом та підсумком його плідної діяльності. На жаль, сьогодні, під час війни, було складно організувати та провести історико-біографічні пошуки та наукові дослідження і відзначити ювілейні дати Наукового товариства ім. Шевченка та Лікарської комісії. Адже не до всіх фондів в архівах і бібліотеках України є повноцінні доступи, а відкриття виставок, презентації книжок, конференції та інші заходи відбувалися між повітряними тривогами і ракетними обстрілами та часто при знеструмленні. Але, незважаючи на всі важкі умови другого року російсько-української війни медичній та науковій спільноті вдалося гідно відзначити 150-річчя Наукового товариства ім. Шевченка та 125-річчя Лікарської комісії НТШ на державному рівні.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бібліографія Збірника математично-природописно-лікарської секції Наукового товариства імені Шевченка. Т. 1–32. 1897–1938 / уклад. В. Майхер ; ред. О. Купчинський. – Львів, 2013. – 141 с. – (Серія 1, Бібліографія ; т. 23).
2. Бурачинський Т.-Є. Лікарська комісія Наукового Т-ва ім. Шевченка / Т.-Є. Бурачинський // 25-ліття Українського Лікарського товариства і медичної громади. – Львів, 1935. – С. 18–22.
3. З Наукового Т-ва ім. Шевченка. Праці матем.-природничо-лікарської секції НТШ // Діло. – 1938. – 20 лют. (№ 37). – С. 6.
4. Зайцева З. І. Наукові комісії НТШ: статус та напрями діяльності до початку Першої світової війни (1896–1914 рр.) / З. І. Зайцева // Проблеми історії України XIX – початку XX ст. / Ін-т історії України НАН України. – Київ, 2003. – Вип. 6. – С. 270–279.
5. Заячківська О. Розвиток лікарської комісії Наукового товариства ім. Шевченка крізь призму століть (до 120-річчя заснування) / О. Заячківська, В. Лончина // Праці Наукового товариства ім. Шевченка. Медичні науки. – 2018. – Т. 52, № 1. – С. 10–24.
6. Кіцера О. Тридцять років відновленого Наукового Товариства Шевченка. Лікарська комісія – перші кроки / О. Кіцера // Праці Наукового товариства ім. Шевченка. Медичні науки. – 2019. – Т. 57, № 2. – С. 133–139.
7. Пундій П. Історичний нарис лікарської комісії НТШ / П. Пундій // Лікарський збірник. Медицина і біологія. Нова серія. – Львів, 2010. – Т. 18. – С. 469–472. – (Праці Наукового товариства ім. Шевченка ; т. 26).
8. Рудницька А. Діяльність Лікарської комісії НТШ та Українського лікарського товариства до Другої світової війни (до ювілею НТШ) / А. Рудницька // Лікарський збірник. Нова серія. – Львів ; Чикаго, 2000. – Т. 8. – С. 9–15.
9. Рудницька А. Лікарська комісія НТШ: історичний екскурс / А. Рудницька // Лікарський збірник. Нова серія. – Львів, 1991. – Т. 1. – С. 84–88.
10. Шуманська Н. В. Історія Математично-природописно-лікарської секції Наукового товариства ім. Т. Шевченка (1893–1940) : монографія / Н. В. Шуманська. – Київ : АН ВШ України, 2009. – 232 с.

REFERENCE

1. Bibliohrafiia Zbirnyka matematychno-pyrodopysno-likarskoi sektsii Naukovoho tovarystva imeni Shevchenka. T. 1–32. 1897–1938 / uklad. V. Maikher ; red. O. Kupchynskiy. – Lviv, 2013. – 141 s. – (Serii 1, Bibliohrafiia ; t. 23) [in Ukrainian].
2. Burachynskiy T.-Ye. Likarska komisiia Naukovoho T-va im. Shevchenka / T.-Ye. Burachynskiy // 25-littia Ukrainskoho Likarskoho tovarystva i medychnoi hromady. – Lviv, 1935. – S. 18–22 [in Ukrainian].
3. Z Naukovoho T-va im. Shevchenka. Pratsi matem.-pyrodnycho-likarskoi sektsii NTSh // Dilo. – 1938. – 20 liut. (№ 37). – S. 6 [in Ukrainian].
4. Zaitseva Z. I. Naukovi komisii NTSh: status ta napriamy diialnosti do pochatku Pershoi svitovoi viiny (1896–1914 rr.) / Z. I. Zaitseva // Problemy istorii Ukrainy XIX – pochatku XX st. / In-t istorii Ukrainy NAN Ukrainy. – Kyiv, 2003. – Vyp. 6. – S. 270–279 [in Ukrainian].
5. Zaiachkivska O. Rozvytok likarskoi komisii Naukovoho tovarystva im. Shevchenka kriz pryzmu stolit (do 120-richchia zasnuvannia) / O. Zaiachkivska, V. Lonchyna // Pratsi Naukovoho tovarystva im. Shevchenka. Medychni nauky. – 2018. – T. 52, № 1. – S. 10–24 [in Ukrainian].
6. Kitsera O. Trydtsiat rokiv vidnovlenoho Naukovoho Tovarystva Shevchenka. Likarska komisiia – pershi kroky / O. Kitsera // Pratsi Naukovoho tovarystva im. Shevchenka. Medychni nauky. – 2019. – T. 57, № 2. – S. 133–139 [in Ukrainian].
7. Pundii P. Istorychni narys likarskoi komisii NTSh / P. Pundii // Likarskyi zbirnyk. Medytyna i biolohiia. Nova seriia. – Lviv, 2010. – T. 18. – S. 469–472. – (Pratsi Naukovoho tovarystva im. Shevchenka ; t. 26) [in Ukrainian].
8. Rudnytska A. Diialnist Likarskoi komisii NTSh ta Ukrainskoho likarskoho tovarystva do Druhoi svitovoi viiny (do yuvileiu NTSh) // Likarskyi zbirnyk. Nova seriia. – Lviv ; Chikago, 2000. – T. 8. – S. 9–15 [in Ukrainian].
9. Rudnytska A. Likarska komisiia NTSh: istorychni ekskurs // Likarskyi zbirnyk. Nova seriia. – Lviv, 1991. – T. 1. – S. 84–88 [in Ukrainian].
10. Shumanska N. V. Istoriia Matematychno-pyrodopysno-likarskoi sektsii Naukovoho tovarystva im. T. Shevchenka (1893–1940) : monohrafiia / N. V. Shumanska. – Kyiv : AN VShch Ukrainy, 2009. – 232 s. [in Ukrainian].